

FILMSKA GLASBA

-

1. ZGODOVINA

Prvi posnetki umetniške forme zvočnega gibanja so nastali že več kot 15 let pred filmom. Prvo obdobje filma, približno med letoma 1895 in 1915 je eno od najbolj raziskanih obdobjih filmske zgodovine.

- Prvi filmi so bili najpogosteje kratki, trajali so le nekaj minut, največ dvajset; dolgometražni film se je sistematično pojavil šele sredi drugega desetletja.
- Glasbo, slišano med projekcijami, so izvajali številčno zelo različne zasedbe v živo (niso je predvajali po fonografu). Včasih je šlo samo za solista, drugič za sinfonični orkester; na določenih mestih so se občasno pridružili pevci, ki so se sinhronizirali s sliko. Na splošno je veljalo, da je bila glasba sestavljena iz povezanega zaporedja različnih že obstoječih skladb, ki so jih priredili za to priložnost (izvirna glasba se je v dvajsetih letih pojavila le posamično), v nekaterih deželah, npr. na Japonskem, pa so glasbo kombinirali s komentarjem, ki je bil hkrati že "dubliranje v živo" in ga je izvajal pripovedovalec – igravec, ki je oponašal glasove, umeščal dejanja ali izgovarjal misli; občasno so lahko glasbo spremljali tudi natančno predvideni šumi. V nekaterih primerih je bila namesto glasbe pesem, ki jo je film na ta način reklamiral.
- Čisto prvi filmi še ne poznajo narativnega modela; to so bile *vedute* sveta, nekakšne oživiljene razglednice, rekonstruirane filmske novice (kronanje kralja, priljubljeni boksarski dvoboji), živi zgodovinski tabloji, plesne točke in izbrani prizori iz opere, kabaret ali gledaliških iger (včasih jih je za kratek čas spremljal sinhroniziran zvočni ali glasbeni posnetek), lahko pa tudi "iluzionistični filmi" (čarovnije, ki so jih izvajali s filmskimi sredstvi), znanstveni filmi o gibanju človeka, živali, dokumentirani posveti itn. Celo potem, ko je film že prevzel narativni model in se je lineariziral, je na ogled še vedno ponujal sklenjene prizore, spektakeljske ali glasbene točke, ki so bile skoraj avtonomne enote. Posebej filmske komedije, v katerih so igrali Harry Langdon, Buster Keaton, Harold Lloyd in seveda Chaplin, so dolgo ohranjale sekvenčno formo po načelu dodajanja skečev, ki so bili povezani s splošnim zapletom in so zahtevali glasbo enakega tipa.
- Film se je začel kot zabavna zvrst, v hrupnih in zakajenih prostorih, namenjenih ljudskim množicam. Šele pozneje je poskušal – ne le zaradi komercialnih, temveč tudi zaradi ideoloških in kulturnih razlogov – privabiti bolj uglajeno občinstvo in si tako pridobiti "plemiški naslov", tako v izbiri snovi (literarne adaptacije in operni libreti, moralne ali religiozne teme) kot v izvedbi. To se med drugim kaže tudi v uporabi spremljevalne glasbe, za katero je ta kontekst imel določene posledice.

1.1 Izvori glasbe v dvorani

Prvo filmsko glasbo so igrali pred dvorano, da bi mimoidoče privabili k ogledu predstave. Glasba je bila torej uporabljena kot element atrakcije in zapeljevanja. Film je nastal v obdobju, ko je bila kultura zabavne glasbe na vrhuncu – slišati jo je bilo na ulicah, ljudje so kupovali mali format (note z besedilom in melodijo brez spremljave) - ,zato sta pesem in film ostala komercialno povezana.

Pozneje je glasba vstopila v dvorane, kjer so jo izvajali v zelo različnih zasedbah, od lokalnega pianista do velikega orkestra v uglednih dvoranah, od komorne zasedbe do instrumenta, ki so ga imeli najrajši v Ameriki: to so bile orgle Wurlitzer opremljene z aparatom za efekte nekaterih šumov.

Filmski orkestri so se v nekaterih primerih razvili iz manjših začetnih zasedb. Poleg tega so bili pogosti tudi poskusi, da bi pevci nastopili v živo – med projekcijo filma v vnaprej določenih sekvencah.

Filme so prikazovali v prostorih, ki so bili pogosto bolj barake kot dvorane, nezavarovane pred hrupom in občinstvom, ki je bilo po tradiciji vajeno med predstavo vzklikati, žvižgati,

ploskati in govoriti. Ob odsotnosti fizično navzočih igralcev (ki se ne morejo odzvati na reakcije občinstva, ga nagovoriti, zapeljati) je bila prav glasba tista, ki je pomagala pritegniti pozornost ljudi in ohranjati njihovo zbranost, tako da je poudarjala atmosfero in ključne trenutke. V tej vlogi je glasbo zamenjal ali pa jo, nasprotno, simultano še poudaril glas priložnostnega igralca, ki je pripovedoval in zvočno posnel film. Glasba je tudi povezovala pogosto raznolike elemente filmske predstave, ki je bila v takih primerih nekakšna sestavljanka burlesknih prizorov dokumentarnih vedut, fikcije, filmanih točk...

1.2 Glasba na snemanju

V času nemega filma je bila pogosta praksa, da so med snemanjem igrali specializirani glasbeniki, ki so jih najeli za stalno ali priložnostno, v primeru manjših komedij pa je bil dovolj fonograf. Njihova naloga je bila ustvariti primerno vzdušje, pričarati ritem nekega prizora, tako da bi se ekipa lahko osredotočila na snemanje, igralci pa se bolje vživeli v mimiko in izraz junakov... Glasba je torej imela med snemanjem filma enako vlogo, kot med projekcijo filma v kinodvorani.

1.3 Glasba v akcijskih prizorih nemega filma

Pogosta praksa t.i. nemega filma je bila tudi, da je že scenarij predvideval sekvenco s pevci ali glasbeniki, ki so tako potrdili glasbeni značaj filma samega tako v dobesednem kot v metaforičnem pomenu (kompozicija linij in ritmov) in pomagali pri spremljavi. Le malo je filmov, v katerih nebi bilo vsaj enega prizora tradicionalnih plesov, klasičnega baleta, plesne zabave, sejma, zborovskega nastopa, kavarne, koncerta, opere, cirkuške atrakcije, verskega obreda, popevke ali vsesplošnega veselja, osredotočenega na kak instrument. Vsi ti prizori predstavljajo prezenco glasbe na filmskem platnu, bolj ali manj kratki in ponavljajoči se glasbeni kadri – kot vrezi ali v dvojni ekspoziciji – pa od časa do časa kažejo na izvor te glasbe: instrumentaliste, pevce, orkester...Seveda je bila ta glasba, odigrana v glasbeni spremljavi med predvajanjem filma, podana prek transpozicije, zato je bil zamik neizogiben.

1.4 Izvirne glasbe za neme filme

Dandanes pripisujejo velik pomen izvirni glasbi za neme filme, ker je kot zlata izjema sistematično bolje ovrednotena v primerjavi z domnevno grdo razvado, ki naj bi jo predstavljala kompilacijska glasba. V resnici je ta etiketa pogosto varljiva, kar lahko sklepamo iz številnih raziskav in rekonstrukcij (njihova neprecenljiva vloga je, da je širše občinstvo spoznalo nemi film v vsej njegovi različnosti). Režiserji so se, tako kot v sodobnem času, razmeroma hitro razdelili na tiste, ki so zahtevali izvirno glasbo, da bi poudarili enkratnost svojega dela, in tiste, ki so čutili neustavljivo potrebo po vključitvi že obstoječe glasbe, saj so prav pri njej našli navdih.

1.5 Iznajdba avdio – vizualnega sinhro – kinematografa

V zgodovini filma ima kratka grška prepozicija iz treh črk *sin* pomembno vlogo. Ko so sredi dvajsetih let začeli s poskusi sinhronizacije (hkratne) projekcije zvočnih in vizualnih posnetkov, najprej ni šlo toliko za to, da bi film spregovoril, temveč so skušali doseči boljše razmerje med glasbo in sliko, boljše sinhronost obeh kanalov, kar je bilo v interesu njunega združevanja in sodelovanja, nadzora in točnosti poudarjenih efektov. V tistem obdobju je radio navajal poslušalce na to, da so lahko doma, po zvočnikih, poslušali glasbo.

Načrtovana iznajdba tistega časa torej ni bila ideja o sinhronizaciji zvoka in slike, temveč novi ali izboljšani postopki, kot je denimo zapis zvoka na optični trak, ki je zagotavljal absolutno in trajno sinhronizacijo, ustvaril pa je tudi boljše kakovost in moč zvoka. Ne moremo še govoriti o govornem filmu; šlo je preprosto za tehnični postopek, nemi film z glasbeno spremljavo. To je bil tudi način bolj ekonomične uporabe glasbe, saj je orkestre, nadomestila

ena sama glasba, enkrat za vselej posneta za vse kopije filma, glasba, ki je bila vključena že v fazi montaže.

1.6 Drugačno zavedanje kinodvorane

Prvi zvočno sinhronizirani celovečerni film je bil Don Juan.

Tedaj so v več kinodvoranah zamenjali "glasbene atrakcije", ki so jih pred predvajanjem filma izvajali glasbeniki v živo, s projekcijami vitafonovih kratkometražnih filmov in ponujali enake spektakelske vsebine v novi in včasih cenejši spektakularni formi, saj so bili filmi že posneti.

1.7 Film, ki je vse spremenil

Še dolgo časa po prvi projekciji vitafona je prevladovalo filmano petje.

Na osnovi lika priljubljenega pevca Ala Jolsona je nastal prvi dolgometražni "govorni" film. To je bil Pevec jazza, njegov uspeh pa je odločilno vplival na nadaljnji razvoj filma.

2. MERILA KLASICIZMA

- Nevidnost sredstev za produkcijo glasbe
- Neslišnost glasbe
- Glasba kot označevalec čustev
- Narativna signalizacija
- Glasba kot dejavnik kontinuitete
- Glasba kot dejavnik enotnosti

3. UVODNI KONCEPTI K FILMSKI GLASBI

Kakor v filmu, tako tudi v glasbi najdemo neki trenutek, ko se lahko ustavi realni čas in se pokaže razpoka. Filmski jezik vzame v roke tukaj montažo, glasba zvok. Njegovo trajanje, moč in barva nosijo v sebi sporočilo. Ne moremo zanemariti dejstva, da je ta igra narejena za nas in da v njej seveda uživamo. Film je igra, glasba v njem je del igre, vse skupaj je umetnost in je preresna stvar, da bi jo prepustili cirkusantom in trgovcem z mešanim blagom.